

С. Д. Гусарєв, доктор юридичних наук, професор,
перший проректор
Національної академії внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0001-8568-3362

ФУНКЦІЯ СТРОКІВ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

У статті досліджено призначення процесуальних строків у контексті цивільного права, оскільки впливає на функціонування системи цивільного права, дисципліни учасників цивільного процесу, а також на економічний та інвестиційний розвиток країни. Окреслено розмежування категорій «строк» і «термін» як важливі методологічні аспекти, що впливають не тільки на цивільне право, але й на інші галузі законодавства, такі як сімейне, житлове, земельне, екологічне, господарське та інші. Акцентовано увагу на тому, що в деяких випадках таке розмежування не завжди враховується, і вживання термінів може бути не завжди консистентним, зокрема, коли замість терміну вживається поняття строки і навпаки. Такий стан речей пов'язаний із специфікою процесу формування українського законодавства. При розробці нових актів після проголошення незалежності України були взяті за основу не завжди прогресивні законодавчі акти європейських країн, а часто нормативно-правові акти, які діяли в Україні під час УРСР. Строки відіграють важливу роль для учасників цивільних правовідносин, забезпечуючи можливість реалізації суб'єктивних прав, захисту порушених прав та необхідність вчинення певних юридичних дій. Підкреслено, що пропущення строків може призвести до неможливості захистити своє право або взагалі припинення певного права. У договірних відносинах строки є істотною умовою будь-якого договору, що прямо передбачено статтею 638 ЦК України та частиною другою статті 180 Господарського кодексу України. Строки також дисциплінують учасників правовідносин, забезпечуючи чіткість та визначеність у правах та обов'язках суб'єктів, визначають період існування цивільних прав, мають організаційне значення для учасників правовідносин, визначають межі існування права на захист тощо. Основна мета усіх процесуальних строків полягає в своєчасній реалізації судочинства у господарських, цивільних, адміністративних або кримінальних справах. Це досягається визначенням тривалості форм та стадій судового процесу, встановленням часових рамок переходу між ними та уточненням моментів вчинення окремих процесуальних дій і ухвалення процесуальних рішень. Проте обговорення про те, чи виступають часові характеристики судочинства як активно-дієві елементи процесуального регулювання, є предметом дискусій. Це зумовлено тим, що, хоча процесуальні строки визначають межі реалізації процесуальних відносин і надають їм статичних характеристик у часовому вимірі, вони не впливають безпосередньо на виконання процесуальних дій. Підсумовується, що процесуальні строки виконують наступні функції: виступають засобом забезпечення своєчасності судочинства, визначають тривалість форм, стадій і вчинення окремих процесуальних дій, а також час прийняття процесуальних рішень; забезпечують організаційний характер ефективного судового розгляду; захищають права і законні інтереси учасників процесу; визначають темпоральну форму процесуальних відносин; забезпечують стабільність процесуальних відносин; сприяють оптимальному здійсненню правосуддя через чітке визначення часових параметрів; забезпечують суб'єктам процесуальних правовідносин можливість належної підготовки та реалізації різноманітних процесуальних дій; забезпечують реалізацію принципів процесуальних галузей цивільного права.

Ключові слова: строк, термін, давність, строковість, розумний строк, процесуальні строки в цивільному праві, функції строків в цивільному праві.

S. D. Husariev. The function of terms in civil law of Ukraine

The study of the appointment of procedural terms in the context of civil law has an important practical dimension, as it affects the functioning of the civil law system, the discipline of civil process participants, as well as the economic and investment development of the country. A clear distinction between the categories «terms» and «terms» is an important methodological aspect that affects not only civil law, but also other areas of legislation, such as family, housing, land, environmental, economic and others. Unfortunately, in some cases, such a distinction is not always taken into account, and the use of terms may not always be consistent, in particular, when the concept of time is used instead of a term and vice versa. This state of affairs is related to the specifics of the process of formation of Ukrainian legislation. When developing new acts after the declaration of Ukraine's independence, the basis was not always progressive legislative acts of European countries, but often normative legal acts that were in force in Ukraine during the Ukrainian SSR. Time limits play an important role for participants in civil legal relations, providing the possibility of exercising subjective rights, protecting violated rights, and the need to take certain legal actions. Missing the deadlines may lead to the impossibility of protecting one's right or to the termination of a certain right altogether. In contractual relations, deadlines are an essential condition of any contract, which is expressly provided for by Article 638 of the Civil Code of Ukraine and the second part of Article 180 of the Economic Code of Ukraine. Terms also discipline participants in legal relations, ensuring clarity and certainty in the rights and obligations of subjects, determine the period of existence of civil rights, have organizational significance for participants in legal relations, determine

the limits of existence of the right to protection, etc. The main purpose of all procedural terms is the timely implementation of judicial proceedings in economic, civil, administrative or criminal cases. This is achieved by determining the duration of the forms and stages of the judicial process, establishing the time frames for the transition between them, and clarifying the moments of individual procedural actions and the adoption of procedural decisions. However, the discussion of whether the temporal characteristics of judicial proceedings act as active elements of procedural regulation is a subject of debate. This is due to the fact that, although procedural terms determine the limits of the implementation of procedural relations and give them static characteristics in the time dimension, they do not directly affect the execution of procedural actions. It can be concluded that the procedural terms perform the following functions: they act as a means of ensuring the timeliness of judicial proceedings, determine the duration of the forms, stages and execution of certain procedural actions, as well as the time of making procedural decisions; ensure the organizational nature of effective court proceedings; protect the rights and legitimate interests of process participants; determine the temporal form of procedural relations; ensure the stability of procedural relations; contribute to the optimal implementation of justice through a clear definition of time parameters; provide subjects of procedural legal relations with the opportunity to properly prepare and implement various procedural actions; ensure the implementation of the principles of procedural branches of civil law.

Key words: time limit, time limit, statute of limitations, limitation period, reasonable time limit, procedural time limits in civil law, functions of time limits in civil law.

Актуальність теми процесуальних строків у цивільному праві обумовлена їхньою важливістю у забезпеченні ефективного функціонування цивільного судочинства. Строки в цивільному праві виступають не лише як юридичний термін, а й як ключовий елемент, що регулює порядок проведення цивільного процесу, забезпечуючи організованість, дисциплінованість та оперативність.

Постановка проблеми. Дотримання процесуальних строків визначається як критерій виконання учасниками цивільно-процесуальних відносин вимог законодавства та виконання їхніх обов'язків. Забезпечення ритмічності та ефективності виконання окремих процесуальних дій сприяє збереженню стабільності цивільного судочинства взагалі.

Слід відзначити, що швидкість розгляду цивільних справ напряду впливає на інвестиційний клімат країни. Забезпечення ефективного вирішення економічних конфліктів стає ключовим фактором для приваблення інвестицій та формування позитивного інвестиційного клімату. Прискорення цивільного судочинства є необхідною умовою забезпечення доступності правосуддя, що, в свою чергу, позитивно впливає на господарські відносини та загальний розвиток суспільства.

Отже, дослідження призначення процесуальних строків у контексті цивільного права має важливий практичний вимір, оскільки впливає на функціонування судової системи, дисципліну учасників процесу, а також на економічний та інвестиційний розвиток країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти процесуальних строків були розглянуті в наукових працях О. Андрійчука, Ю. Білоусова, С. Заїки, П. Лупинської, Г. Мацьківа, М. Сороки та інших вчених. Проте переважна більшість цих досліджень спрямована на вивчення загальних аспектів строків у цивільному та адміністративному процесах, що не дає можливості повністю врахувати специфіку та функціональне призначення цивільно-процесуальних строків.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж перейти до функціонального призначення строків необхідно визначитися із термінологічним апаратом.

Цивільно-правові відносини існують не в абстракції, а в обмежених певними часовими рамками. Вони виникають, функціонують і припиняються в конкретний період часу, що робить темпоральні аспекти суттєвими для їх змісту. У цивільному праві, часові параметри пов'язані з численними юридичними фактами та правовими наслідками, такими як можливість захисту суб'єктивних прав у судовому порядку чи необхідність вчинення конкретних дій.

Щоденно фізичні та юридичні особи вступають у різноманітні правовідносини, які можуть бути миттєвими та негайно припинятися, як у випадку купівлі-продажу. Існують також довготривалі правовідносини, що тривають протягом короткого проміжку часу (наприклад, залізничне перевезення), або на кілька років (як у випадку будівельного підряду). Наприклад, договір довічного утримання названий так через те, що правовідносини продовжуються протягом усього терміну життя людини. Таким чином, час відіграє ключову роль у визначенні природи та тривалості цивільних правовідносин.

У юридичних нормах, спрямованих на вплив на поведінку людей, використовується поняття «строк» як правова категорія, а не філософська категорія «час». Як вірно відзначає В. В. Луць, строки виконують ряд важливих функцій в контексті цивільного обігу. Вони упорядковують цивільний обіг, забезпечують стабільність цивільних правовідносин та сприяють своєчасному та якісному задоволенню потреб їхніх учасників. Положення про строки та терміни пронизують практично всі галузі цивільного права і відіграють ключову роль у забезпеченні своєчасного захисту порушених суб'єктивних прав та інтересів учасників цивільних правовідносин. Важливість питань про строки та терміни виявляється не лише в контексті цивільного права, але й в розумінні відповідних часових аспектів при застосуванні норм інших галузей законодавства, таких як сімейне, земельне, екологічне, господарське тощо [6, с. 82].

Цивільно-правові строки, уявляючи собою елементи загального часового потоку, виступають формою руху в часі цивільних правовідносин. Саме в межах цього часового руху розгортаються та втілюються суб'єктивні права та юридичні обов'язки їх учасників.

Важливо відзначити, що у порівнянні з ЦК УРСР 1963 р. у чинному Цивільному кодексі кількість норм, що включають часові поняття, зросла значно. Часові категорії мають вагомий роль у цивільному законодавстві, і практично третина статей Цивільного кодексу включає різноманітні темпоральні аспекти. Це не враховуючи значної кількості строків, термінів та інших часових визначень, що фігурують у відповідних законах, підзаконних актах, адміністративних рішеннях, договорах між учасниками цивільних правовідносин та судових рішеннях [2, с. 387].

В діючому законодавстві України вживається достатньо різноманітних дефініцій, що містять часові чинники і передбачають нормативні приписи: «строк», «термін», «давність», «достроково», «негайно», «в момент», «як тільки стане можливо», «розумний строк» тощо [3, с. 67].

Законодавство України з початку незалежності вдосконалило питання використання строків. По перше, норми, що передбачають строки, виокремлено в окремому розділі 18 Цивільного Кодексу України. По друге, від колишньої кодифікації цивільного права, відрізняються бланкетними нормами.

Цивільний Кодекс України дає окремі визначення «строк» та «термін».

Безперечно, вказані положення Цивільного кодексу України відзначаються як своєрідні новації у цивільному законодавстві, що стимулюють появу нових глибоких досліджень щодо правової природи строків у цивільному праві.

Не зважаючи на це, слід визнати, що тема строків у цивільному праві не є новою. Це питання досліджували видатні вчені-цивілісти, такі як М. Гурвіч, А. Жгунова, О. Красавчиков, Е. Суханов та інші.

Українські науковці, зокрема Т. Вахонєва та В. Луць, активно досліджували тему строків у цивільному праві. За останній період варто відзначити глибоке монографічне дослідження П. Гуйвана під назвою «Теоретичні питання строків у приватному праві» [3], в якому розглядається юридична природа строків у приватному праві та проводиться аналіз окремих видів цивільно-правових строків.

Справедливо відзначити, що інші наукові праці з цивільного права лише обмежено дотикались аспектів правової сутності цивільно-правових строків, не проводячи докладного дослідження концептуальних підходів до їх визначення та розуміння.

В існуючій літературі існують різні підходи до тлумачення поняття «строку», а також до їх класифікації та місця в системі цивільного права. Згідно з першою частиною статті 251 Цивільного кодексу України, строк є визначеним періодом часу, з завершенням якого пов'язана дія чи подія набуває юридичного значення.

При розгляді нормативного визначення строки варто відзначити, що законодавець визначає його через такі суттєві ознаки:

Строк – це конкретний проміжок часу, який має визначений початок і кінець.

Не будь-який часовий інтервал може бути визнаний за цивільно-правовий строк; завершення строку має певні юридичні наслідки.

Однак з цим законодавчим визначенням можна не погодитися в повній мірі, оскільки воно виключає цивільно-правові строки, які породжують певні суб'єктивні права чи юридичні обов'язки. У науковій літературі такі строки відомі як правостворюючі. Наприклад, фізична особа набуває повної цивільної дієздатності та можливості здійснювати правочини з моменту повноліття, не пов'язаного з конкретним строком. Також, з плином часу, набувальна давність при добросовісному володінні річчю може призвести до виникнення права власності на неї [4, с. 217].

Крім того, слід зауважити, що законодавець не враховує або початок строки, або його перебіг, і, як зазначалося вище, пов'язує виникнення юридичних наслідків лише із завершенням певного періоду в часі. Тим не менше, важливо враховувати, що строк як період в часі насправді включає в себе три основні елементи: початок, тривалість і закінчення.

Великий енциклопедичний юридичний словник визначає строк як визначений законом, договором чи іншим юридичним актом проміжок часу (період), призначений для виконання відповідних дій, реалізації прав або виконання зобов'язань, з завершенням якого пов'язана певна дія чи подія, що має юридичне значення [6, с. 857].

У загальній теорії правового часу вчені прагнуть визначити сутність юридичного часу як об'єкта права. Наукові розвідки з використання правового часу розкривають його дуалістичний характер. Як відзначено в Енциклопедичному словнику теорії та соціології права, в юридичному розумінні час слід уявляти у формі множини [6, с. 608].

Тому існують два аспекти правового часу: хронологічний час, що відповідає за організацію взагалі правового часу, та хронометричний правовий час, що регулює його строкові аспекти. Однак, за межами цієї дуалістичності, правовий час є не подвійним поняттям, а унітарним. Його унітарність полягає в тому, що він втілює один вимір, або, більш конкретно, один єдиний часовий вимір – строк.

Правовий час виступає суттєвим інструментом для різноманітних ситуацій та має велике значення. Як зазначається в юридичній літературі, «правова система повинна визначити розмірність правового часу так,

як вона визначає його вимір». Правовий час, або більш конкретно, правовий строк, використовується для забезпечення різноманітних юридичних сценаріїв та ситуацій. Він також одночасно виступає як юридичний інструмент і засіб правової політики.

У своєму визначенні строки, науковець-цивіліст П. Гуйван утримується від прямого віднесення темпоральних чинників до юридичних фактів, що породжують, змінюють чи припиняють правовідносини. Замість цього, автор пропонує нормативно визначити строк як конкретний період у часі, настання або закінчення якого визначає межі існування (здійснення) суб'єктивного права особи [3, с. 140-141].

Згідно з точкою зору Д. Маріц, оптимальним способом нормативного визначення поняття «строк» є сформулювання його так: строком є конкретний період у часі, після настання, перебігу або спливу якого, пов'язана дія чи подія набуває юридичне значення [7, с. 42].

З урахуванням вищевказаного, вважаємо, що норму частини першої статті 251 ЦК України можна було б більш точно сформулювати так: строком є конкретний період у часі, після настання, перебігу або спливу якого пов'язана дія чи подія, що має юридичне значення та призводить до настання передбачених актами цивільного законодавства та/або договором цивільно-правових наслідків.

Щодо місця строків в системі цивільного права та їх правової природи, науковці ведуть жваві дискусії. Переважна більшість з них пояснює строки через волю учасників правовідносин. Як результат свідомих та усвідомлених юридичних дій суб'єктів права, строки мають певний суб'єктивний відтінок. Однак після їх визначення вони існують об'єктивно як реальний факт життя, взаємодіючи з усіма учасниками, які мають відношення до цих строків [1, с. 17].

Крім цього, строки розглядаються з точки зору їхнього місця у системі юридичних фактів цивільного права як події, оскільки їхній перебіг чи настання мають об'єктивний характер.

Т. Вахонєва вважає, що строки у багатьох випадках залежать від волі людей, але самі по собі вони не є підставами виникнення правовідносин, не мають матеріального змісту та внутрішньої побудови. Строки можуть мати цільове призначення, використовуватися для досягнення певної правової мети, але лише за умови наявності конкретних юридичних дій та подій, які надають їм внутрішній зміст [8, с. 9].

З іншого боку, деякі дослідники, аналізуючи юридичну природу строків, стверджують, що цивільно-правові строки є часовою темпоральною формою руху цивільних правовідносин, які визначають зміст суб'єктивних прав і обов'язків, що складають їх основу. Суб'єктивне право та обов'язок представляють собою можливість або необхідність здійснення дій їхніми носіями або утримання від цих дій. Змістом строки може бути або конкретна дія, або подія. Поза цими фактами визначення та існування строків не має сенсу. Тому настання або завершення строку набуває значення не само по собі, а лише в контексті подій та дій, для здійснення або утримання від яких встановлено цей строк. Таким чином, строки не входять ані до категорії дій, ані до категорії подій і не займають самостійного місця в загальній системі юридичних фактів. Як часова форма, строки є властивими як діям, так і подіям. Вони являють собою часовий контекст, в якому розгортаються події або здійснюються дії (або їх відсутність), породжуючи юридичні наслідки лише у зв'язку з цими діями і подіями [9, с. 576].

Деякі дослідники висловлюють думку, що строки та терміни, як такі, не можуть бути визнані складовими юридичних фактів, оскільки вони є лише визначенням у часі (тривалістю) юридичних фактів відносно один одного [4, с. 389]. Це твердження науковці обґрунтовують тим, що Цивільний кодекс України (ЦК України) не пов'язує виникнення юридичних наслідків безпосередньо з самими строками та термінами, а з їх спливом або настанням. Суть полягає в тому, що строки та терміни стають юридичними лише в контексті вольової прив'язки до них певних наслідків [4, с. 579].

В. Луць, розглядаючи роль та місце строків у цивільних правовідносинах, визначає їх на різних рівнях:

а) строк розглядається як момент виникнення (початку) або припинення правовідносин;

б) строк розглядається як одна з умов, що визначає його зміст;

в) строк розглядається як критерій правомірності (своєчасності) поведінки учасників правовідносин [1, с. 13].

Наразі такий підхід вважається дещо застарілим, оскільки автор, фактично, у першому випадку отожднює поняття строк і термін, розглядаючи строк як конкретний момент у часі. Проте, відповідно до чинного законодавства, таке отожднення є неправильним, і вказаний підхід вже не є актуальним, особливо у контексті кодифікації цивільного законодавства у часи радянської епохи.

Отже, на підставі аналізу різних теоретичних підходів до розуміння правової природи строку та його місця в системі цивільного права України, найбільш обґрунтованим є розуміння строку як темпоральної характеристики об'єктивної дійсності (часова форма), що впливає на правовідносини. З настанням перебігом та спливом цієї характеристики настають певні юридичні наслідки.

Для повного розкриття сутності терміну необхідно враховувати його взаємозв'язок із поняттям «строк». У цьому контексті Цивільний кодекс України також використовує термін «термін». Згідно з положеннями частини другої статті 251 ЦК України, термін є конкретним моментом у часі, з яким пов'язана дія чи подія, що має юридичне значення. Слід відзначити, що визначення поняття «термін» є нововведенням у ЦК України.

У порівнянні з Цивільним кодексом 1963 року, де термін як часова межа, пов'язана з правами та обов'язками, не використовувався, нове законодавство вводить це поняття. На відміну від минулого кодексу, де в юридичній літературі та судовій практиці використовувались терміни «відтермінування» і «термін» як синоніми для «строку», ЦК України 2020 року надає конкретне визначення терміну як моменту в часі, що має юридичне значення [10, с. 533].

Отже, «термін» як правило не виокремлювався, а поглинався строком.

Чітке розмежування між категоріями «строк» і «термін» є важливим методологічним аспектом, що впливає не тільки на цивільне право, але й на інші галузі законодавства, такі як сімейне, житлове, земельне, екологічне, господарське та інші. На жаль, в деяких випадках таке розмежування не завжди враховується, і вживання термінів може бути не завжди консистентним, зокрема, коли замість терміну вживається поняття строки і навпаки.

Такий стан речей пов'язаний із специфікою пострадянського процесу формування українського законодавства. При розробці нових актів після проголошення незалежності України були взяті за основу не завжди прогресивні законодавчі акти європейських країн, а часто нормативно-правові акти, які діяли в Україні під час УРСР. Наприклад, у самому Цивільному кодексі України у статті 530 вживається формулювання «строк (термін)», що свідчить про певне поєднання цих термінів у правовому регулюванні цивільних правовідносин.

У той час як деякі вчені вказують на умовність чіткого розмежування між поняттями «строк» і «термін», існують певні різниці, які дозволяють провести межу між ними. По-перше, строк, на відміну від терміну, характеризується тривалістю. По-друге, строки включають в себе початковий і кінцевий терміни, які чітко визначають їх у часі. Іншими словами, кожен строк повинен мати тривалість, яка перевищує термін. Окрім того, фізична тривалість терміну, на відміну від строки, не має юридичного значення через його короткості [11, с. 19].

Аналізуючи поняття «строк» і «термін», можна відзначити, що строк є більш складним поняттям, оскільки включає в себе початковий і кінцевий терміни. Терміни слід розглядати як компонент строків, які «обслуговують» їх, встановлюючи граничні межі (момент початку та закінчення) для строки. Іншими словами, через «терміни» визначаються обчислення строків, в межах яких сторони цивільних правовідносин реалізують та захищають свої права та обов'язки [12, с. 324-325].

З урахуванням вищезазначеного важливо відзначити, що в юридичній науці та чинному цивільному законодавстві вживається формулювання «момент» («до моменту», «з моменту», «у будь-який момент»). Хоча деякі автори фактично вважають його еквівалентним терміну, вважаємо, що такий висновок не зовсім точний. В даному випадку О. Шовкова слушно зауважує, що момент і термін не завжди співпадають. У деяких випадках момент неможливо розглядати як конкретну часову категорію. Наприклад, згідно з положеннями статті 334 ЦК України (щодо набуття права власності), «момент» трактується як певний юридичний факт, смислове значення якого не має чіткого темпорального визначення [13, с.31].

Підсумовуючи аналіз взаємозв'язку понять «строк», «термін» та «момент», можна зробити наступні висновки:

Строк представляє собою більш складне поняття і визначається тривалістю у часі, що представляє собою певний часовий період. З іншого боку, термін є нетривалим, будучи календарною датою або конкретним часом протягом доби.

Строки мають кінцевий та початковий терміни, з настанням яких пов'язані події чи дії, що мають юридичне значення. Однак це не виключає можливість, що сам термін може мати юридичні наслідки, як продемонстровано на прикладі переривання строків позовної давності.

Поняття «термін» та «момент» не є ідентичними. Згідно з конструкцією правової норми, використання формулювання «момент» може бути позбавлене будь-якого темпорального навантаження.

Строки відіграють важливу роль для учасників цивільних правовідносин, забезпечуючи можливість реалізації суб'єктивних прав, захисту порушених прав та необхідність вчинення певних юридичних дій. Пропущення строків може призвести до неможливості захистити своє право або взагалі припинення певного права. У договірних відносинах строки є істотною умовою будь-якого договору, що прямо передбачено статтею 638 ЦК України та частиною другою статті 180 Господарського кодексу України. Строки також дисциплінують учасників правовідносин, забезпечуючи чіткість та визначеність у правах та обов'язках суб'єктів, визначають період існування цивільних прав, мають організаційне значення для учасників правовідносин, визначають межі існування права на захист тощо.

У юридичній літературі функцію процесуальних строків розглядають як забезпечення оптимального часового режиму для виконання правосуддя. З одного боку, вони сприяють прискоренню провадження у справі; з іншого боку, вони обмежують поспіх у реалізації процесуальних прав і обов'язків. Оскільки метою правосуддя є своєчасність, а не просто швидкість розгляду і вирішення справи, важливо враховувати цивілістичний підтекст призначення правосуддя.

Цей підтекст проявляється через використання категорії «своєчасність», яка не завжди може бути точно визначеною і об'єктивно вимірюваною (наприклад, через розумні строки). Також враховується підхід до оперативного розгляду справ, який має самостійну цінність в контексті обігового призначення капіталів

у діяльності (де «капітали мають обертатися»). У цілому, визнається важливість збалансування строків процесуальної діяльності. У цивільно-процесуальній літературі цей підхід розглядається як «досягнення оптимального співвідношення оперативності та якості судової діяльності» [14, с. 35].

Основне призначення процесуальних строків полягає в утриманні стабільності та визначеності процесуальних відносин в ході провадження у справі. Вони визначають конкретний часовий режим для виконання різних процесуальних дій, сприяючи оптимальному здійсненню правосуддя. З одного боку, вони заважають неприпустимому затягуванню процесу, а з іншого - надають достатньо часу для реалізації процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків.

Процесуальні строки стають ключовим елементом в системі впливу на поведінку учасників процесу, забезпечуючи судовій системі та іншим учасникам достатній час для належної підготовки та виконання різноманітних процесуальних дій. Часові параметри виступають як інструмент регулювання, сприяючи досягненню цілей судочинства. У поєднанні з іншими юридичними засобами, часові характеристики стають активно-дієвими елементами процесуального регулювання. Андрійчук вказує на цю ключову роль часових параметрів у досягненні завдань судочинства [15, с. 100].

Справді, основна мета усіх процесуальних строків полягає в своєчасній реалізації судочинства у господарських, цивільних, адміністративних або кримінальних справах. Це досягається визначенням тривалості форм та стадій судового процесу, встановленням часових рамок переходу між ними та уточненням моментів вчинення окремих процесуальних дій і ухвалення процесуальних рішень. Проте обговорення про те, чи виступають часові характеристики судочинства як активно-дієві елементи процесуального регулювання, є предметом дискусій. Це зумовлено тим, що, хоча процесуальні строки визначають межі реалізації процесуальних відносин і надають їм статичних характеристик у часовому вимірі, вони не впливають безпосередньо на виконання процесуальних дій.

Відзначається, що процесуальні строки слід розглядати як засоби реалізації загально-правових та міжгалузевих принципів процесуальних галузей права, зазначених у статті 129 Конституції України: законності, рівності усіх учасників процесу перед законом і судом і так далі.

Зокрема, здійснення принципу законності у будь-якому судовому процесі пов'язане із неможливістю забезпечення правосуддя та реалізації відповідних процесуальних відносин без дотримання норм процесуального права, включаючи визначені процесуальні строки. Це пояснюється, зокрема, тим, що діяльність суду будь-якої юрисдикції підпорядкована відповідному процесуальному законодавству та реалізується у визначеному процесуальному порядку. Наприклад, встановлюючи в процесуальних кодексах різних галузей строки для подання (забезпечення) доказів під час розгляду справи судом першої інстанції, починаючи з моменту розгляду справи по суті, процесуальне законодавство сприяє реалізації принципу рівності усіх учасників процесу перед законом і судом у плані представлення доказів.

Отже, процесуальні строки виконують наступні функції:

Засіб забезпечення своєчасності судочинства: Вони визначають тривалість форм, стадій і вчинення окремих процесуальних дій, а також час прийняття процесуальних рішень.

Організаційний елемент ефективного судового розгляду: Як необхідний організаційний елемент, строки сприяють оперативності та ефективності судового розгляду справ.

Захист прав і законних інтересів учасників процесу: Строки спрямовані на забезпечення охорони прав і законних інтересів учасників процесу.

Темпоральна форма визначення процесуальних відносин: Їх можна розглядати як темпоральну форму визначення процесуальних відносин та окремих процесуальних дій у встановлених часових межах.

Забезпечення стабільності процесуальних відносин: Строки встановлюють певний часовий режим для реалізації процесу та забезпечують стабільність його провадження.

Оптимальне здійснення правосуддя: Сприяють оптимальному здійсненню правосуддя через чітке визначення часових параметрів.

Підготовка та реалізація процесуальних дій: Забезпечують суб'єктам процесуальних правовідносин можливість належної підготовки та реалізації різноманітних процесуальних дій.

Організаційний вплив на поведінку учасників процесу: Строки є процесуальними умовами організаційного впливу на поведінку несумлінних учасників процесу.

Реалізація принципів процесуальних галузей права: Вони виступають засобами реалізації загально-правових та міжгалузевих принципів процесуальних галузей права.

Цивільно-процесуальні строки, як специфічна категорія процесуальних термінів, відіграють важливу роль у цивільному процесі, маючи своє власне значення та функції.

В першу чергу, ці строки є ефективним інструментом для реалізації галузевих принципів цивільного процесу, зокрема принципів процесуальної економії та оперативності. Це особливо визначається О.П. Подцерковним та іншими вченими [16, с. 33-35].

Процесуальна економія передбачає раціональне використання часу та ресурсів у процесі цивільного судочинства, а цивільно-процесуальні строки служать інструментом для досягнення цієї ефективності. Вони встановлюють часові рамки для різних етапів судового процесу, сприяючи оперативності його проведення.

Оперативність цивільного процесу, зокрема, визначається швидкістю та ефективністю вирішення справ, і цивільно-процесуальні строки виступають ключовим інструментом для впровадження цього принципу. Вони обмежують тривалість різних процесуальних етапів, сприяючи оперативному вирішенню цивільних справ.

Таким чином, цивільно-процесуальні строки відіграють важливу роль у гармонізації та дотриманні принципів цивільного судочинства, забезпечуючи економію та оперативність у веденні цивільних справ.

Розгляд практичної реалізації ідеї процесуальної економії визначається, насамперед, встановленням відносно скорочених строків для вирішення господарських, цивільних, адміністративних та інших судових справ у межах цивільного процесу, порівняно з іншими галузями процесуального права. Це ключовий аспект, який систематично відображається у процесі реформування цивільного судочинства.

Неабияке значення в цьому контексті мають положення статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що гарантує кожному право на справедливий і публічний розгляд його справи у розумні строки незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.

Порушення у встановленні строків для розгляду господарських, цивільних, адміністративних та інших судових справ ставить під загрозу конституційне право на судовий захист, забезпечене статтею 55 Конституції України. Це також негативно впливає на ефективність правосуддя та підриває авторитет судової влади.

Таким чином, визначення адекватних та обґрунтованих строків у цивільному процесі є ключовим елементом для досягнення ефективного реалізації принципу процесуальної економії та забезпечення правової впевненості всіх учасників судового процесу.

Цей аспект також викликає зацікавленість Європейського суду, який підкреслює, що відсутність зазначених гарантій представляє «велику небезпеку» для пріоритету права в ситуаціях, коли у національних правових системах виникають «надмірні затримки в здійсненні правосуддя». У таких випадках сторонам у справі може відсутити національні засоби захисту порушеного права (див., наприклад, справу *Bottazzi v. Italy* [17] та інші). Свою позицію з щодо судових строків у цьому контексті висловив також Верховний Суд України [15, с. 157].

На підставі викладеного суди виводять, що їм необхідно використовувати власні дискреційні повноваження в процесі встановлення цивільно-процесуальних строків. Ці строки повинні враховувати потреби спеціалізованого цивільного процесу, дотримуючись при цьому принципів законності, розумності, справедливості, достатності тощо. Зокрема, господарський суд ураховує принципи процесуальної економії та оперативності як характерні для галузевого цивільного процесу. Цивільно-процесуальні строки можуть також спрямовуватися на забезпечення реалізації інших галузевих принципів цивільно-процесуального права.

Зокрема, цивільно-процесуальні строки відіграють ключову роль у реалізації принципів стимулювання досудового, мирового та арбітражного (третейського) вирішення спорів, а також принципу процесуального формалізму в цивільному процесі. У контексті стимулювання альтернативних форм вирішення спорів, цивільно-процесуальні строки обмежують часові рамки для досудового, мирового та арбітражного врегулювання спорів, що підтримує активність сторін у виборі альтернативних методів вирішення визначених у чітких термінах. З іншого боку, інститут цивільно-процесуальних строків спрямований на забезпечення принципу процесуального формалізму у цивільному процесі, виражаючись у чіткій деталізації термінів та моментів подання, забезпечення та оцінки доказів. Таким чином, цивільно-процесуальні строки є засобом забезпечення реалізації різних галузевих принципів цивільного процесуального права.

Розглядаючи роль та значення інституту цивільно-процесуальних строків у цивільному процесі, слід приділити увагу їх функціональному призначенню. Фактично, функції процесуальних строків представляють собою узагальнюючий та направляючий елемент процесуального механізму їх визначення.

Основні функції цивільно-процесуальних строків можна обґрунтовувати як сукупність норм цивільно-процесуального права, спрямованих на визначення часових рамок для реалізації процесуальних відносин, вчинення окремих процесуальних дій та настання відповідних юридичних наслідків. Цей інститут виконує регулятивну функцію стосовно учасників цивільного процесу, забезпечуючи орієнтацію норм, що регулюють відповідні строки, на чітке визначення часових моментів та проміжків.

Цивільно-процесуальні строки також здійснюють охоронну та захисну функції відносно учасників цивільного процесу. Це пояснюється захисним спрямуванням норм, що регулюють відповідні строки, а також захисною функцією норм, що надають суду дискреційні повноваження для визначення процесуальних строків.

В основі охоронної функції процесуальних строків лежить їх спрямованість на визначення меж реалізації процесуальних прав та обов'язків, спрямована на уникнення зловживань окремими учасниками процесу своїми процесуальними правами. Це також має на меті упередження ухилення від виконання власних процесуальних обов'язків та недопущення зловживань своїми повноваженнями, зокрема функцій суду, який є одним із учасників господарського процесу.

Захисну роль процесуальні строки виконують, забезпечуючи чітке визначення моменту процесуального правопорушення з метою його припинення та мінімізації відповідних наслідків. У цьому контексті важливо враховувати думку, що «процесуальний закон повинен передбачати ефективні засоби охорони і захисту

інтересів правосуддя». Вчинення процесуальних дій за межами встановлених процесуальних строків слід розцінювати як порушення норм процесуального права та порушення права учасників цивільного процесу на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.

Висновки. Отже, цивільно-процесуальні строки, як інститут цивільно-процесуального права, виконують ряд основних функцій, спрямованих на регулювання, охорону та захист процесуальних прав і обов'язків учасників цивільного процесу. Їх функціональне призначення не обмежується лише цим, і може включати додаткові аспекти, такі як економічні, політичні та соціальні виміри.

Зокрема, цивільно-процесуальні строки виконують регулятивну функцію, спрямовану на встановлення часових меж реалізації процесуальних відносин та виконання окремих процесуальних дій. Охоронна функція виявляється в їхньому спрямуванні на недопущення зловживань процесуальними правами та ухилення від виконання обов'язків. Захисна функція полягає в чіткому визначенні моменту процесуального правопорушення та мінімізації наслідків.

Додатково, цивільно-процесуальні строки можуть мати економічне значення, сприяючи швидкому розгляду цивільних справ і формуванню привабливого економічного клімату у державі. Соціальна функція строків виявляється в закріпленні специфіки професійної діяльності, мотивуючи учасників процесу до професійного ставлення до захисту власних інтересів та залучення професійних захисників.

Список використаних джерел:

1. Луць В. В. Методологічне значення категорій «строк» і «термін» у цивільному праві України. *Часопис цивілістики*. 2018. № 31. С. 80 – 87.
2. Цивільне право: підручник: у 2 т. / М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого»; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасиво-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. 2-ге вид., переробл. та доповн. Х. Право, 2014. Т. 1. 1215 с.
3. Гуйван П. Д. Теоретичні питання строків у приватному праві. Харків : Право, 2014. 631 с.
4. Цивільне право України : навч. посіб. : у 2 ч. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Запоріж. нац. ун-т»; за заг. ред. Кройтора В. А., Кухарева О. Є., Ткалича М. О. Запоріжжя: Гельветика, 2016. ч. 1: [Апанасюк М. П. та ін.], 2016. 578 с.
5. 12. Великий юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемчушенка. К. :ТОВ «Видавництво «Юридична думка». 2007. 1092 с.
6. Temporalité juridique, in Dictionnaire encyclopédique de théorie et de sociologie du droit, 2ème éd., corrigée et augmentée sous la direction de A. J. ARNAUD, LGDJ. Paris, 1993. P. 608.
7. Маріц Д. О. Строки і терміни у договорах про реалізацію майна. К. : Дакор, 2013. 345 с.
8. Вахонєва Т. М. Строки (терміни) у цивільному праві : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2005. 22с.
9. Цивільне право України : Загальна частина:підручник / [С. М. Бервено та ін.]; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика ; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. 3-тє вид., переробл. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2010. 1171 с.
10. Ромовська З. В. Українське цивільне право: загал. частина : акад. курс : підручник. М-во освіти і науки, молоді та спорту України. Вид. 3-тє, допов. Київ : Дакор, 2013. 820 с.
11. Гуйван П. Щодо строків застосування оперативних способів захисту порушеного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 1. С. 18 – 22.
12. Черногор Н. В. Визначення строків та термінів у спадковому праві України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 59. С. 320-326.
13. Шовкова О.В. Позовна давність як різновид цивільно-правових строків [Текст]: дис. канд. юрид. наук : 12.00.03. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2007. 295 с.
14. Грек Б.М., Грек Т.Б. Правова доктрина інституту розумних строків у гос- подарському процесі. *Адвокат*. 2012. № 6. С. 34-37.
15. Андрійчук О.В. Процесуальні строки у цивільному процесі України : дисертація на здоб. наук. ст. канд. юрид. наук / О.В. Андрійчук. Київ, 2009. 214 с.
16. Господарське процесуальне право України : підручник / О.П. Подцерковний, О.О. Квасніцька, Т.В. Степанова та ін. ; за ред. О.П. Подцерковного, М.Ю. Карпузова. Х. : Одиссей, 2011. 400 с.
17. Bottazzi v. Italy Source: Human Rights Case Digest, Volume 10, Issue 7, Publication Year : 1999. Pages 157-161.